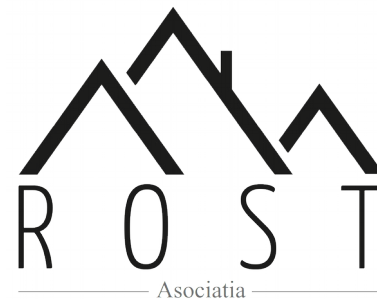

STUDIU ISTORICO-ARHITECTURAL
Biserica de lemn "Biserica de lemn "Sf. Arhangheli"
din Ulmeni, Maramureș
Beneficiar: Parohia Ortodoxă Ulmeni
Proiectant: Asociația R.O.S.T.

STUDIU ISTORIC – ARHITECTURAL

Biserica de lemn "Sf. Arhangheli" din Ulmeni

Amplasament:

județul Maramureș, oraș
Ulmeni, str. Petre Dulfu, nr. 36

Beneficiar:

Parohia Ortodoxă Română
din Ulmeni,
județul Maramureș

Imagine de arhivă, din 1921 (?), Biserica de lemn "Sfinții Arhangheli" în prim plan, cu turnul clopotniță și poarta de zid. În plan secundar Biserica reformată.

Foto: Péchy László,

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=42414444>

1. Orașul Ulmeni - date generale

Localizare: județul Maramureș, aproape de limita dintre județele Maramureș și Sălaj, în Zona Etnografică a Ținutului Codrului, pe drumul ce leagă Baia Mare de Zalău, trecând prin Ardușat și Jibou.

Apartține zonei etnografice Ținutul Codrului – o zonă cu un caracter preponderent rural, explicabil prin apartenența de-a lungul timpului la unități administrative diferite și prin absența unui centru urban.

Zona etnografică a Ținutului Codrului. Extras din GHIDUL DE ARHITECTURĂ PENTRU ÎNCADRAREA ÎN SPECIFICUL LOCAL DIN MEDIUL RURAL – ȚINUTUL CODRULUI, autor Ina Funețan

Geografie: localitatea este situată în sud-vestul depresiunii Baia Mare, pe malul râului Someș, cu deschidere largă spre nord către depresiunea Baia Mare, și cu gâtuire spre sud către Defileul Someșului și Strâmtoarea Țicăului.

Extras GOOGLE MAPS

Atestare documentară: 1405, cu numele Silimeghiu¹.

File de istorie: Petri Mór relatează, în 1901 în "*Monografia comitatului Sălaj*"², că localitatea Ulmeni a fost locuită preponderent de iobagi. Pe vremea regelui Matei Corvin (1458-1490) a fost târg și a avut vamă și vad pe Someș. Inițial a aparținut familiei Dragfi, dar în 1413 a fost donat de Sandrin Dragfi, familiei Jaksi, în schimbul plății unei amenzi ca urmare a comportamentului său abuziv față de meșterul Jaksy György. Începând cu această donație, târgul Ulmeni a devenit instrument de plată sau de schimb între familiile nobiliare maghiare, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Aceste familii nobiliare își aveau reședințele la Cetatea regală din Cehu Silvaniei. De asemenea, Petri Mór pomenește de 2 ori de "*conacul de la Ulmeni*": prima poară făcând referire la un document datat în 1640³ și apoi la Urbariul castelului din Cehu din secolul al optsprezecelea.

Aflăm că localitatea Ulmeni a fost incendiată de austrieci în timpul războaielor austro-turce, înainte de 1682.

A existat o comunitate ecleziastică evanghelică reformată în Ulmeni, polarizată în jurul familiilor nobiliare rezidente în conac. Credincioșii evanghelici reformați aparțineau de Arduzel până la începutul secolului al XVII-lea: "*din populația sa frumoasă din cauza războaielor țării și jafurile crunte ale dușmanilor străini, așa s-au prăpădit împreună cu biserica*". Apoi "*din cauza neexistenței unui preot*" nu numai că nu s-a înmulțit prin răspândirea credinței, "*ba mai mult, se prăpădi din zi ce trecea, până la pierire finală*"⁴. 1769-1773

Reorganizarea bisericii reformate în Ulmeni se leagă de numele lui Korda Anna, văduva grofului Toldalagi László, care în 1808 a construit biserica, parohia și a asigurat și plata preotului.

În timpul revoluției de la 1848, mai precis "*la 22 ianuarie 1849, Consiliul Județean Sălaj îl numește comisar peste satele de sub*

1 Botiș Mircea, pr. Botiș Radu. Ulmeni Maramureș. Studiu monografic. Baia Mare, Editura Enesis, 2011, pg.11

2 Petri Mór, "monografia comitatului Sălaj", 1901, disponibilă pe internet la pagina <https://mek.oszk.hu/04700/04750/html/458.html>, accesată în septembrie 2019. Traducere Enikő Várady în septembrie 2019.

3 Informația nu este susținută de hărțile militare ale imperiului habsburgic unde conacul apare abia în harta franciscană, întocmită în perioada 1819-1869 (vezi capitolul 2).

4 Citate din "convenția preoțească" evanghelică din Ulmeni, în textul citat al lui Petri Mór.

Codru pe Hatfalodi Elek, care își stabilește sediul la Ulmeni⁵, cu scopul reprimării acțiunilor locale. Știind că în Ulmeni a existat un conac, sediului comisarului Ținutului Codrului trebuie să-și fi avut sediul în acest domeniu.

Denumirea actuală: Ulmeni, începând cu anul 1926⁶. Localnicii (preponderent vârstnicii) continuă și azi să pronunțe "Șulmeni" (Șulmed`i din maghiară Sulelmedy)⁷.

Oraș: localitatea Ulmeni a devenit oraș în urma unui referendum și respectiv a Legii nr. 83/05.04.2004.

Sate aparținătoare: Someș Uileac, Vicea, Arduzel, Țicău, Chelița, Mânău, Tohat.

Populația - demografie - date istorice:

Studiul monografic al orașului Ulmeni⁸ realizat de Mircea Botiș și pr. Botiș Radu ne prezintă următoarea evoluție a localității:

234 locuitori în 1750, 384 locuitori la sfârșitul secolului al XVIII-lea, 555 locuitori în 1869, 611 locuitori în 1900, 884 locuitori în 1910. Recensământul din 1930 oferă informații detaliate referitoare la cei 1.032 locuitori:

- români 715
- maghiari 192
- evrei 114
- alții 11

Monografia sanitară a comunei rurale Ulmeni întocmită de dr. Șandor Alexandru în 1938 oferă informații referitoare la cei 1.127 locuitori:

- 727 greco-catolici
- 12 romano-catolici
- 279 reformați

---

5 Sava Ioan et alii, *Gârdani – file de cronică*. Baia Mare, Editura EUROTIP, 2007, pg.38

6 Botiș Mircea, pr. Botiș Radu. *Ulmeni Maramureș. Studiu monografic*. Baia Mare, Editura Enesis, 2011, pg.18

7 https://ro.wikisource.org/wiki/Dic%C8%9Bionar_etimologic_al_localit%C4%83%C8%9Bilor_din_jude%C8%9Bul_Maramure%C8%99_/Localit%C4%83%C8%9Bi_din_jude%C8%9Bul_Maramure%C8%99, accesat în 10.08.2019

8 Botiș Mircea, pr. Botiș Radu. *Ulmeni Maramureș. Studiu monografic*. Baia Mare, Editura Enesis, 2011, pp.62-90

- 107 mozaici
- 2 alte religii/fără religii

Populația localității este în continuă creștere până în perioada 1992 când începe emigrarea către locuri de muncă mai bine plătite în Europa de vest.

Ultimele date statistice extrase din recensământul din 2009 ne indică populația localității Ulmeni la 2.292 persoane.

Populația – alte date istorice

În "Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762" întocmită de generalul Buccow și publicată în 1926 de dr. Virgil Ciobanu⁹, satul Sülelmed (Șilimeghiu - azi Ulmeni) apare cu:

- 1 preot unit
- 3 familii unite
- 51 familii neunite
- 1 biserică neunită

Interpretarea acestor date istorice din unghiul cercetării bisericii monument ne conduce la concluzia că localitatea Ulmeni a avut populație majoritară română și că începând cu jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea a început transferul de la religia ortodoxă la cea greco-catolică.

Ocupații: agricultura și creșterea animalelor.

Monumente istorice:

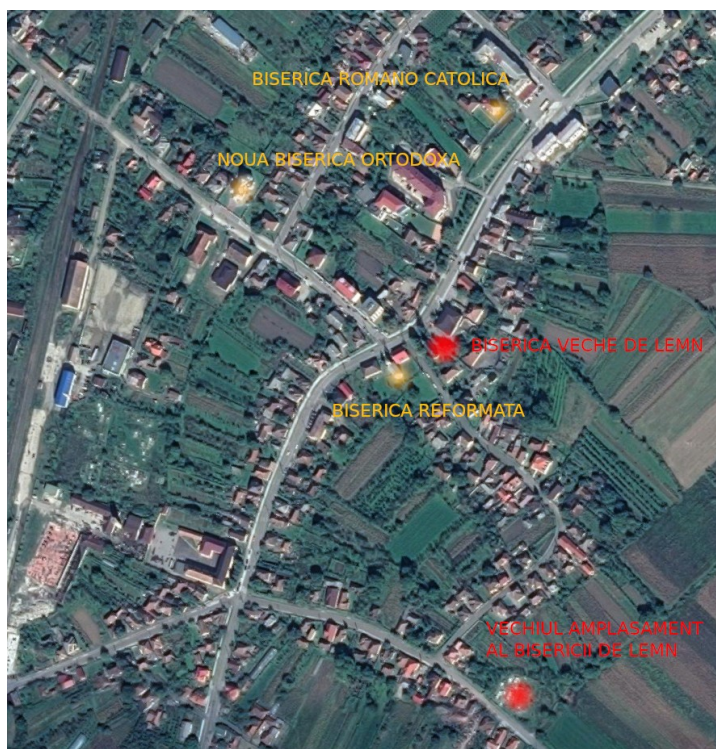
- Biserica de lemn "Sf. Arhangheli", cu codul MM-II-m-A-04787, datată la 1720;
- Cruce pentru cinstirea Eroilor din primul și al doilea război mondial cu codul MM-III-m-B-04817, amplasată în centrul satului, datată la 1933 – 1946.

---

9 Ciobanu Virgil, "Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762", în Lepădaru Alex., Lupaș Ioan, "Anuarul institutului de Istorie națională". Cluj, Institutul de arte grafice "Ardealul", 1926, pg. 662

Biserici:

- Biserica de lemn "Sf. Arhangheli", monument istoric, ridicată în 1895. Aparține Parohiei Ortodoxe Ulmeni;
- Biserica ortodoxă „Sf. Mihail și Gavril” târnosită în 2016;
- Biserica reformată consturită în 1811¹⁰;
- Biserica romano-catolica Ulmeni ¹¹ (sec. XIX-XX);
- Biserica penticostală Filadelfia¹² (construcție recentă).
- fragmente din fundația vechii biserici din lemn se găsesc în cimitirul din partea de est a orașului.

Extras GOOGLE MAPS

--- 1 - 1 - 1 ---

¹⁰ https://www.welcometoromania.ro/DJ196/DJ196_Ulmeni_Biserica_Reformata_r.htm, accesata în 10.08.2019

¹¹ <https://www.biserici.org/index.php?menu=BIMM&code=17842&criteria=&quick=&order=C.NAME>, accesata în 10.08.2019

¹² <https://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=17841>, accesata în 10.08.2019

2. Date despre biserica de lemn din Ulmeni

Biserica "Sfinții Arhangheli" este amplasată în centrul localității și este mărginită de artera principală – str. Petre Dulfu (fosta stradă Principală), și de strada Unirii (fosta stradă "dintre biserici").

Analiza hărților militare ale Imperiului Habsburgic coroborate cu date istorice ale localității Ulmeni

Prima ridicare topografică militară (harta iozefină)¹³ a imperiului Habsburgic realizată în perioada 1769-1773, înfățișează satul Ulmeni amplasat într-un cot pronunțat al râului Someș, cu 36 de gospodării și o biserică poziționată excentric față de sat, în extremitatea sudică.

De asemenea, în "Șematismul veneratului cler al Eparhiei Greco-catolice române a Maramureșului pe anul 1936" este notat că Ulmeni are parohie veche "cam din 1720" și că matricolele au început să fie ținute începând cu 1824.

Petri Mór relatează, în 1901 în "Monografia comitatului Sălaj"¹⁴, că "Biserica de lemn a greco-catolicilor a fost construită în 1720. Registrul lor începe în 1824... În 1750 în Ulmeni numărul greco-catolicilor era 234, avea o biserică și doi preoți activi, cărora li se cuveneau două chintale de sare. Unul dintre ei locuia pe terenul propriu, celălalt plătea taxă către Toroczkaï Zsigmond."

"În 1720 s-au găsit 3 nobili, 10 iobagi și 10 jeleri, total 23 de gospodării, (13 maghiare, 10 valahe). Numărul localnicilor era deci în jur de 207 suflete,

Ulmeni – prima ridicare topografică
1769-1773

¹³ <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-transylvania>, accesată în sept 2019.

¹⁴ Petri Mór, "monografia comitatului Sălaj", 1901, disponibilă pe internet la pagina <https://mek.oszk.hu/04700/04750/html/458.html>, accesată în septembrie 2019. Traducere Enikő Várady în septembrie 2019.

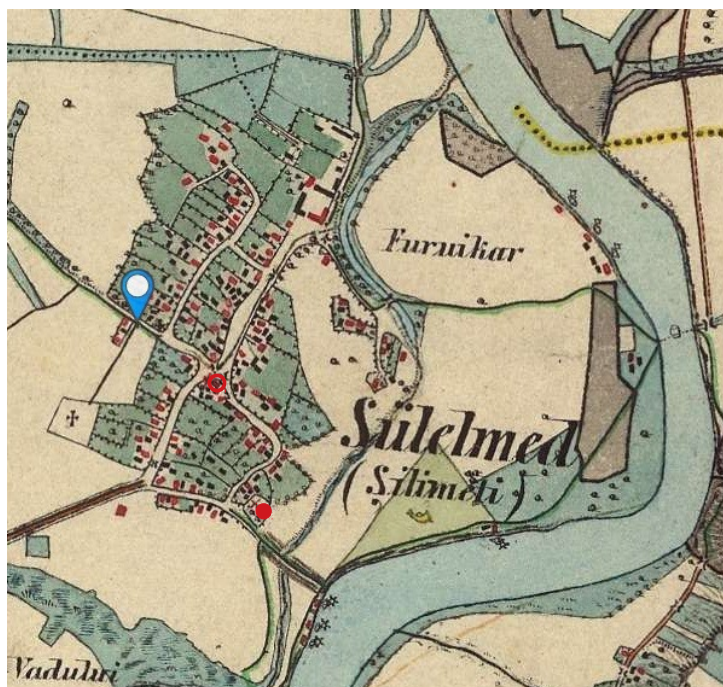
117 unguri, 90 valahi. Numele localnicilor deși era maghiar, după limba vorbită erau mai mult români."

Așadar, în 1760-1762 satul Ulmeni avea o biserică ortodoxă construită la 1720, o populație formată preponderent din iobagi și jeleri, de peste 200 de locuitori (54 familii și respectiv 23 de gospodării). Populația era majoritar ortodoxă; la acea vreme începuse transferul către religia greco-catolică prin preotul unit și cele 3 familii convertite.

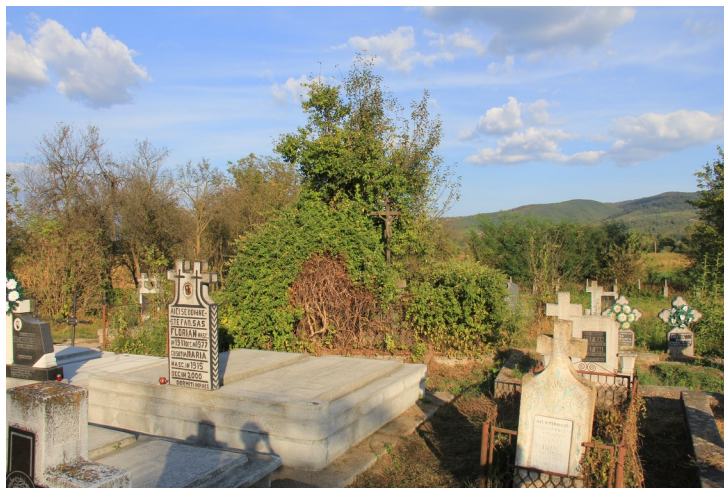
A doua ridicare topografică militară (harta franciscană)¹⁵ a imperiului Habsburgic realizată în perioada 1819-1869 prezintă râul Someș cu un traseu similar celui de azi. Harta relevă o bogată activitate economică generată de râul Someș (mori, canale, ochiuri de apă). Drumurile șerpuite ce apar în hărțile iozefine au fost regularizate.

Este marcată o biserică amplasată central pe locul actualei biserici reformate (Biserica Reformată din Ulmeni a fost construită în 1811), și vechea biserică de lemn amplasată în extremitatea sudică a satului. Fragmente din vechea fundație a bisericii de lemn se pot vedea și azi în cimitirul amplasat în sud-extul localității, spre râu.

În partea nord-estică a localității, în zona extinsă a satului, amplasat tangent unui canal al râului Someș, se observă un domeniu vast ce poate fi conacul din Ulmeni împreună întreg domeniul său, devenit în 1849 sediul comisarului Ținutului Codrului. Este format dintr-un ansamblu important de clădiri: 2 rezidențiale împreună cu 2 anexe de dimensiuni mari, grupate în careu în

Ulmeni – a doua ridicare topografică
1819-1869

Un mic pâlci de arbuști și o cruce din
fontă marchează amplasamentul
vechii biserici de lemn din Ulmeni

¹⁵ <https://mapire.eu/en/map/secondsurvey-hungary>, accesată în sept 2019.

jurul unei curți interioare, iar alte 5 anexe sunt amplasate în 3 incinte mari, cu rol administrativ și gospodăresc. Ulița principală a târgului pune în dialog Biserica Reformată și corpul principal a conacului – o clădire în formă de "L" cu o latură ce privește către centrul satului și cealaltă ce se reflectă în canalul râului Someș, amenajat în dreptul domeniului conacului ca oglindă de apă și mărginit de 2 alinamente de arbori. Un pod peste această oglindă de apă conduce către punctul de trecere cu bacul peste râul Someș și face legătura cu o arteră importantă de circulație, prin Mireșul Mare și Șomcuta Mare, spre nord către Baia Mare, sau spre sud către Transilvania.

A treia ridicare topografică (harta franciscană-iozefină)¹⁶

realizată în perioada 1869-1887, prezintă neschimbată situația bisericilor și a cimitirelor. Râul Someș e la fel de bogat în mori, și canalele de irigare sau de desecare sunt temeinic sistematizate. S-a dezvoltat sistemul de irigare și noi terenuri au devenit agricole prin lucrări de desecare.

S-a pus accent pe dezvoltarea drumurilor (spre Mănău și spre Tohat) și crearea de legături noi (spre Țicău). Conexiunea cu malul estic al Someșului (spre Șomcuta Mare) prin traversarea cu bacul a fost re-amplasată într-o poziție mai bună pentru noul ax de circulație dezvoltat pe direcția nord-sud.

În schimb vechiul conac (construit între 1773 și 1818) și respectiv sediul comisarului Ținutului Codrului în 1849 a pierdut amploarea și coerența domeniului, semn că rolul comisarului s-a anulat și sediul său a intrat în declin și probabil în degradare.

Ulmeni – a treia ridicare topografică
1869-1887

--- 2 – 2 – 2 ---

16 <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000> , accesată în sept. 2019

3. Istoricul Bisericii de lemn "Sf. Arhangheli" din Ulmeni

Istoricul este redat foarte clar în "Raportul Oficiului Parohial Ortodox Română din Ulmeni, către Episcopia ortodoxă Română Oradea, referitor la biserica ortodoxă română din Ulmeni – monument istoric", întocmit de preotul pensionar Emil Negruțiu în 4 iunie 1962¹⁷.

Iată textul referitor la biserică:

"Anul când s-au zidit – sau mai bine reconstruit – în Ulmeni este 1985.

Această biserică a fost cumpărată din partea credinciosului român din Ulmeni Covaciu Matei (născut în anul 1844 repauzat în anul 1935) de la Parohia Română din Șomcuta Mare [unde fusese biserică până la edificarea altei biserici mai corespunzătoare (1894-1895)]. A fost reconstruită în Ulmeni în anul 1895. Spesele de cumpărare, transport și reconstruire le-a suportat Covaciu Matei singur.

Data construirii în Șomcuta Mare, aceasta bisericuță de lemn nu se știe. În urmă cu mai mulți ani – prin oficiul parohial de acolo – atâta am putut afla, din declarația unui bătrân, că a existat o legendă despre această bisericuță "dar nu și-o reamintește"

Dr. Tocaciu Zoltan, profesor de istoria artelor în Budapesta – născut și crescut în Șomcuta Mare (fiu de medic, de acolo) – în anul 1942 ne-a comunicat că această biserică în forma și dimensiunile ce le are, și cu iconostasul ce-l are, a fost biserică greco-catolică românească în Șomcuta Mare, cu acea deosebire că acolo nu a fost tincuită, pe cum e aici în Ulmeni. Pe atuncia, pe timpul copilăriei lui, deci în urmă cu aproximativ 70 de ani, și romani-catolicii liturgiseau în această biserică.

A apreciat mult, foarte mult, iconostasul, despre care ne-a comunicat să a fost pictat în urmă cu cel puțin 150 de ani, din partea unui pictor italian.

Când i-am comunicat prețul de cumpărare a făcut observarea că Ulmenenii au cumpărat – fără să știe – ceva de mare valoare, iar Șomcutenii nu au știut ce vând.

După această vizită a urmat vizita altor intelectuali din Buda-Pesta.

Domnul dr. Tocaciu Zoltan în calitate de profesor de estetică și istoria artelor, a fost timp de un an în Japonia.

Numele antreprenorului care a reconstruit biserica nu e cunoscut.

Pictura de pe tavan a fost făcută din partea unui zugrav Siler(?) din Baia Mare.

Biserica e construită din bârne cioplite și este acoperită în șindrilă.

Clopotnița este construită în anul 1932.

Inscripții nu sunt decât numai pe crucea de piatră, din curtea bisericii: "În memoria lui Covaciu Mașteiu, născut 1844, care spre mărirea lui Dumnezeu a zidit biserica acesta din averea sa proprie la an 1895, s-o redicat crucea aceasta pe spesele sale la an 1906 și-i va fi monument să-i fie amintirea binecuvântată".

Tablourile de pe iconostas sunt pictate pe lemn. Cadrele sunt sculptate.

Starea edificiului este bunișoară.

Crucea de pe turn a fost refăcută cu aceleași dimensiuni și formă în anul 1961."

¹⁷ Documentul se află în arhiva Parohiei Ortodoxe Ulmeni

Părintele paroh Dumitru Giurgiu a intrat de curând în posesia unei Declarații semnate la 1902 de reprezentanții comunității greco-catolice din Ulmeni în urma unei noi donații a lui Covaciu Maștei: casa parohială. Donatorul se obligă să susțină cheltuielile de reparații necesare casei, dar exonerează urmașii săi de aceste cheltuieli. De asemenea donatorul se obligă ca în fiecare duminică să aducă la biserică o presură, vin, lumină și muncă. În schimb, "pentru Covaciu Floare I. Mașteiu până când ... trăiescă se va servi în fiecare săptămână una S-ta Liturgie".

Documentul a fost donat Parohiei Ortodoxe Ulmeni de strănepotul (de frate) al lui Covaciu Maștei, dl. Covaci Vasile Florin.

Cu aproape 100 de ani mai târziu, în ultima decadă a secolului al XX-lea, urmașii lui Covaciu Maștei au continuat seria donațiilor către biserică: nepotul său (nepot de frate și bunic al d-lui Covaci Vasile Florin) a donat pământul pentru noua biserică ortodoxă.

Donatorul Covaciu Maștei este înmormântat cu onoare în fața vechii biserici de lemn.

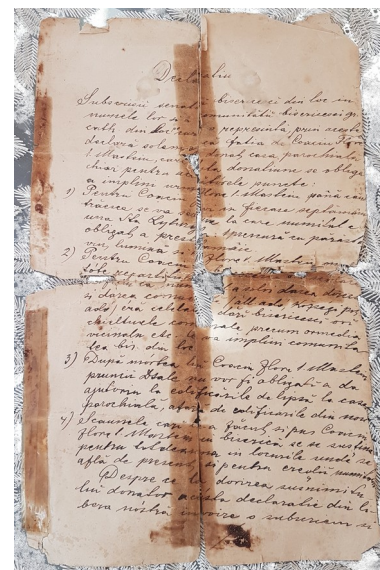
Concluzia analizei documentelor referitoare la Biserica din Ulmeni

Comunitatea ortodoxă din localitatea Ulmeni a constuit o biserică din lemn la 1720, pe un amplasament poziționat excentric față de sat, pe poziția actualului cimitir din partea sud-estică a orașului.

Începând cu jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea a început transferul comunității locale de la religia ortodoxă la cea greco-catolică.

Vechea biserică de lemn fiind o biserică de mici dimensiuni (după relatările locuitorilor vârstnici din Ulmeni), neîncăpătoare pentru numărul crescând al credincioșilor și necorespunzătoare statutului comunității greco-catolice din Ulmeni de la sfârșitul secolului al XIX-lea, în anul 1895 este ridicată o nouă biserică de dimensiuni mai mari, amplasată de data aceasta în centrul localității, în dialog vizual cu Biserica Reformată.

Asemenea bisericii reformată, construite între 1808 și 1811 la inițiativa și pe cheltuiala grof. Korda Anna, în anul 1895 se ridică din rândul comunității greco-catolice din Ulmeni un donator care preia inițiativa și cheltuielile necesare construirii unui lăcaș de cult pentru comunitatea greco-catolică.

Cele 2 pagini ale Declarației prin care donatorul Covaciu Maștei a donat o casă Parohiei greco-catolice din Ulmeni, la 1902.

Patronul noii biserici din Ulmeni este Covaciu Maștei, care a cumpărat biserica de lemn din Șomcuta Mare, a plătit transportul acesteia și ridicarea sa pe noul amplasament. După finalizarea bisericii Covaciu Maștei a donat o casă pentru a fi folosită drept casă parohială și a asigurat lucrări de mentenanță atât pentru biserică cât și pentru casa parohială, pe toată durata vieții sale. Este înmormântat la loc de cinste, în fața bisericii sale.

La transferul bisericii din Șomcuta Mare în Ulmeni, aceasta a suferit unele modificări generate de moda sfârșitului de secol XIX. Anii 1800 – sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea – a fost perioada în care începuse consturirea bisericilor greco-catolice de zid în Baia Mare și în localitățile sale satelit: Baia Sprie, Cetățele, Tăuții Măgherăuș.

Acestea erau biserici masive, realizate din zidărie de piatră, fără detalii arhitecturale complexe dar care preiau conceptul volumetric al vechilor biserici de lemn de tipologie românească: plan tripartit cu sacralitate crescătoare (pronaos, naos, altar), spațiul central boltit ("*biserica*" propriu-zis), turla amplasată îndrăzneț peste spațiul pronaosului, acoperișul ascuțit în 4 ape învelit în șindrilă. La acea vreme conceptul iconostaselor traforate câștigase mult în transparență și finețe a decorului. Un rol important a avut zugravul Ștefan Fișeșteanu împreună cu abilul tâmplar cu care făcea echipă.

Așadar, la ridicarea Bisericii din Ulmeni, patronul acesteia a dorit să modifice aspectul bisericii de lemn aduse din Șomcuta Mare în ideea obținerii unui caracter reprezentativ în cadrul localității urmând modelele bisericilor de zid construite în anii 1800 în arealul orașului Baia Mare.

Principalele modificări au fost: așezarea bisericii pe un soclu înalt, mărirea golurilor la uși și ferestre, desfacerea peretelui dintre pronaos și naos, tencuirea pereților la exterior și la interior, acoperirea picturii interioare, și realizarea unui fronton înalt de zid în fațada principală.

După ridicarea bisericii pe actualul amplasament, vechea biserică din vechiul cimitir a fost demolată¹⁸, poziția ei fiind marcată de un grup de arbuști și o cruce de fontă.

--- 3 – 3 – 3 ---

18 Man Grigore. "*Biserici de lemn din Maramureș*", Baia Mare, Editura Proema, 2005, pg. 367

4. Descrierea bisericii de lemn "Sf. Arhangheli" din Ulmeni

Biserica "Sfinții Arhangheli" are dimensiuni mari pentru o biserică din lemn, cu un gabarit ce se apropie de cel al "catedralei Țării Maramureșului" de la Budești Josani, construită la 1643 – un secol mai devreme – dar care rămâne un monument de referință pentru bisericile de lemn.

Biserica "Sfinții Arhangheli" din Ulmeni are o suprafață de 148,05 mp și capacitate de 100 de persoane în bănci.

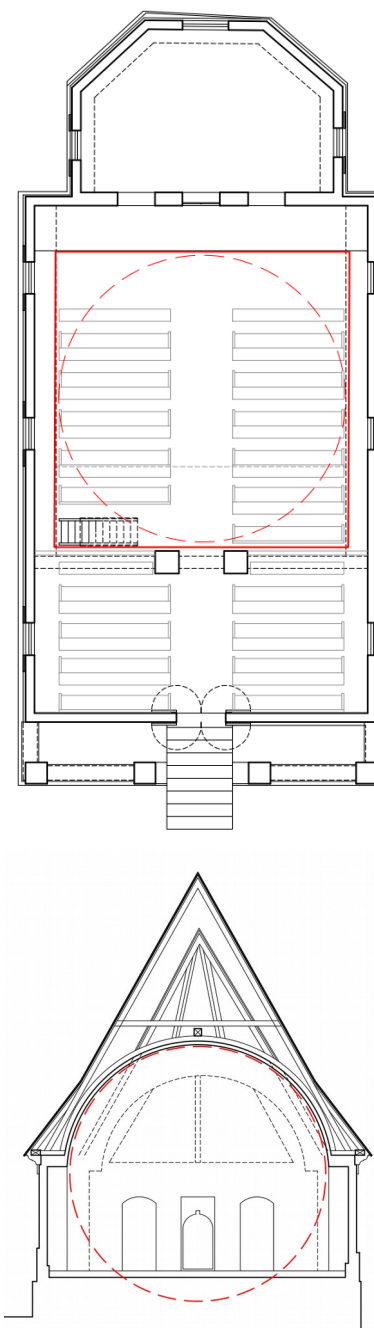
Apartine tipologiei "bisericilor românești", cu planul compus din cele 3 spații cu sacralitate crescătoare: pronaos, naos și altar. La exterior biserica are un pridvor îngust pe latura vestică, a accesului principal.

Sacralitatea naosului este reflectată în intenția de înscriere a spațiului în "cubul noului Ierusalim"¹⁹, adaptată la cerințele de gabarite mari ale bisericilor construite în secolul al XVIII-lea. În cazul de față planul naosului se apropie de proporțiile unui pătrat cu latura de cca. 8,30m. În plan vertical însă, înălțimea de 8,30m nu este respectată la biserica relocată în Ulmeni, posibil datorită pierderii tălpii originale afectate de umezeală. Lățimea naosului a fost redusă la nașterea bolții la 7,05m, dar înălțimea maximă în naos este doar 6,30m.

Naosul are un cafas, cu acces lesnicios din naos, pe o scară de lemn. Din cafas, accesul în pod și respectiv spre baza turnului se face cu aceeași ușurință, printr-o ușă joasă. La ora actuală lipsește scara de acces în turn.

Cele 2 spații destinate credincioșilor – pronaosul și naosul – sunt delimitate mai mult vizual, prin 2 stâlpi zidiți ce susțin o grindă transversală. Acest sistem constructiv a fost modificat la relocarea bisericii în Ulmeni, și înlocuiește peretele original dintre pronaos și naos, al bisericii din Șomcuta Mare.

Interiorul a fost tencuit integral, cu o tencuială de lut fixată pe suport de șipci de lemn pentru pereții din bârne de lemn și trestie pentru bolta din scândură. Bolta este zugrăvită simplu cu stele ce sugerează cerul înstelat, "cerimea".

Modul în care a fost urmărită înscrierea în proporțiile "cubului noului Ierusalim", și adaptarea la cerințele dimensionale ale epocii

¹⁹ Alexandru Baboș, *Tracing a Sacred Building Tradition. Wooden Churches, Carpenters and Founders in Maramureș until the Turn of the 18th Century*, Lund, Lund University, 2000, pg.125

Exteriorul a fost de asemenea tencuit integral, cu același sistem al tencuielilor pe bază de lut fixate pe suport de șipci de lemn și având ca bază pereții din bârne de lemn.

Stâlpii pridvorului sunt realizați din zidărie de cărămidă, ce au înlocuit stâlpii din lemn ai bisericii originale din Șomcuta Mare.

Iconostasul este o piesă valoroasă, de dimensiuni mari și bine păstrat; este realizat cu traforuri bogate, după moda sfârșitului de secol XVIII apărută în bisericile de zid construite în localitățile din jurul orașului Baia Mare²⁰, într-o tehnică bună a unui meșter cu faimă în zonă.

Detaliu iconostas, cu pictura originală

Pictura iconostasului se prezintă la un nivel calitativ similar cu al structurii din lemn, aparținând unui zugrav apreciat pe plan local.

Icoanele mari din registrul inferior au fost repictate, probabil la ridicarea bisericii pe actualul amplasament.

Pe bolta cu stele stilizate sunt fixate 4 pânze pictate de pictorul-zugrav Marcel Pop, cel care a pictat noua biserică ortodoxă, după 2010; acestea sunt consemnate ca fiind ca donații ale unor credincioși evlavioși.

Capetele scândurilor ce formează bolta, vizibile în pod, poartă urmele unei picturi pe lemn, aparținând bisericii din Șomcuta Mare.

Lumina naturală pătrunde în toate spațiile bisericii prin ferestre de dimensiuni mari, cu două canate și cu foi duble, îmbogățite la

Iconostasul

Una dintre icoanele împărățești, repictate la mutarea în Ulmeni

Urme de pictură pe capetele scândurilor bolții

²⁰ Terdik Szilvester. "Some aspects of the History of the 18th-Century. Greek-Catholic Stone Churches in the Area around Baia Mare (Nagybánya)", în MUSEIKON, nr.2, 2018, pg. 117

STUDIU ISTORICO-ARHITECTURAL

Biserica de lemn "Biserica de lemn "Sf. Arhangheli"
din Ulmeni, Maramureș
Beneficiar: Parohia Ortodoxă Ulmeni
Proiectant: Asociația R.O.S.T.

exterior cu obloane realizate din lamele neetanșe care lasă să pătrundă o lumină filtrată. Ușa de acces este și ea cu două canate și cu foi duble, este somptuoasă și bogată în decorațiuni.

Ferestrele originale ale bisericii din Șomcuta Mare erau de dimensiuni mai mici, așa cum se vede într-o porțiune dezvelită a șpaletului unei ferestre.

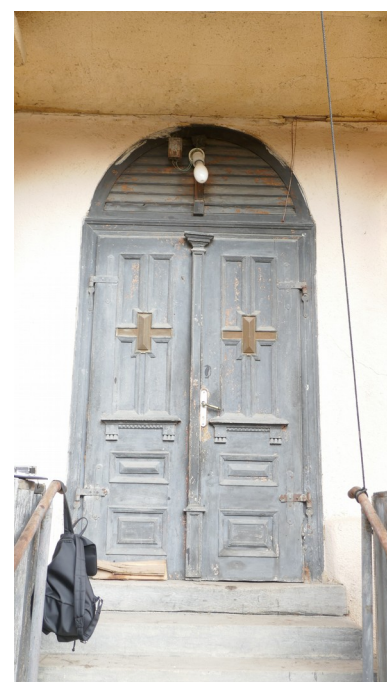
Ansamblul tâmplăriei este de factură neoclasică și este bine executată.

*Fațada sudică, unde se vede ritmul ferestrelor neoclasiche, cu obloane.
Foto: Bogdan Ilieș, WIKIPEDIA*

Ușorul ferestrei originale a bisericii din Șomcuta Mare și bârnele tăiate pentru mărirea golului ferestrei.

Ușa de acces, bogată în decorațiuni de factură neoclasică.

Acoperișul este "în 4 ape", simplu, cu pantă mare de 60°. Streașina este continuă deasupra întregii biserici. Pornește la 3,30m deasupra cotei de călcare în biserică iar coama acoperișului atinge 11,00m măsurate față de cota de călcare din biserică.

Deși pe latura vestică a fost construit un timpan ascuțit din zidărie de cărămidă, ce anulează panta vestică a acoperișului, în pod mai poate fi văzută structura acestei laturi a acoperișului, materializată în căpriori de coamă care formau, pentru biserica originală din Șomcuta Mare, latura vestică a acoperișului.

Deasupra pronaosului se ridică turnul, așezat pe sistemul obișnuit al grinzilor masive ce eliberează pronaosul de orice element structural interior. Structura turnului este masivă și foarte bine executată iar dimensiunile în plan ale turnului sunt și ele impresionante: un pătrat cu latura de 2,55m.

Cota maximă a turnului, cu tot cu cruce, este 27,50m, măsurată față de cota de călcare din biserică.

Gabaritul exterior al bisericii este:

- lățime 8,56m;
- lungime 18,60m;
- înălțimea la streașină, măsurată față de cota terenului 4,35m;
- înălțimea totală, măsurată față de cota terenului 28,60m.

La exterior biserica este tencuită asemenea interiorului, cu o tencuială de lut fixată pe suport de șipci de lemn.

Soclul este înalt de 1,10m și este realizat din piatră, finisat cu o tencuială de mozaic ce imită bosajele de piatră. Accesul în biserică se face prin intermediul unei scări din beton, cu stratul finit sclivisit.

Soclul înalt, suprafețele tencuite, frontonul ascuțit, ferestrele mari și cei 4 stâlpi de zidărie ai pridvorului – sunt elemente cereflectă în dorința localnicilor de a da o notă impunătoare vechii biserici din lemn adusă din Șomcuta Mare, pentru a putea rivaliza cu biserica reformată aflată la o distanță de nici 100 de metri.

Relația dintre cele 2 biserici: cea reformată (în plan îndepărtat) și cea ortodoxă (inițial greco-catolică) adusă din Șomcuta Mare

5. Date despre originile bisericii din Ulmeni în Șomcuta Mare

Istoricul bisericii din Ulmeni nu se reduce doar la perioada ce începe cu ridicarea ei în Ulmeni. Ea a fost construită de comunitatea locală din Șomcuta Mare cu aproape 100 de ani în urmă și cuprinde concepția acestora asupra singurului lăcaș de cult, existent aici până la începutul secolului al XIX-lea.

Cercetând câteva surse documentare aflate în Biblioteca "Petre Dulfu" și în Arhivele Naționale din Baia Mare, și analizând hărțile militare ale imperiului habsburgic, aflăm următoarele informații ce pot releva aspecte utile în reconstituirea istoricului vechii biserici de lemn din Șomcuta Mare:

- după distrugerea Cetății de Piatră în 1713 și dezlipirea domeniului Chioar de Solnocul de Mijloc la 1738, Șomcuta Mare devine în scurt timp cea mai importantă localitate a Țării Chioarului²¹;
- nu se cunoaște anul în care a fost construită biserica de lemn din Șomcuta Mare dar după dimensiunile sale generoase ar putea fi datată la începutul secolului al XVIII-lea;
- în perioada 1769-1773 singura biserică din sat era biserica unită. Comunitatea locală se afla la acea vreme în plin proces de transfer de la vechea religie ortodoxă către noua religie greco-catolică, prin cei 4 preoți, cele 26 familii convertite deja (față de cele 96 de familii care încă își mai declarau apartenența la vechea religie ortodoxă)²²;
- Prima ridicare topografică militară (harta iozefină)²³ a imperiului Habsburgic realizată în perioada 1769-1773, indică o biserică unită²⁴ (singura biserică din localitate la vremea aceea) pe amplasamentul actualului cimitir al Parohiei Greco-Catolice.

Șomcuta Marei – prima ridicare topografică 1769-1773

21 Ciurte Simion, *Învățămintul din Șomcuta Mare*. Baia Mare, Editura ENESIS, 2006

22 Lepădaru Alex., Lupaș Ioan. *Anuarul institutului de Istorie națională*. Cluj, Institutul de arte grafice "Ardealul", 1926, pg. 662

23 <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-transylvania>, accesată în sept 2019

24 Ciobanu Virgil, "Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762", în Lepădaru Alex., Lupaș Ioan, "Anuarul institutului de Istorie națională". Cluj, Institutul de arte grafice "Ardealul", 1926, pg. 662

La 3km înspre nord, într-o zonă izolată, adiacentă drumului ce leagă Șomcuta mare de Satulung, este marcată o mănăstire. Nu se știe data întemeierii sale, dar existența sa este atestată în anul 1717 de donația Mariei "ghinănăreasa ghinărarului Toma Cantacuzino"²⁵ la trecerea lor pe la Mănăstirea Șomcuții: un discos din cositor, gravat pe spate cu inscripția donației și cu marca meșterului cositorar L.M. împreună cu însemnul heraldic al orașului Brașov, aflat la ora actuală în patrimoniul Parohiei Ortodoxe din Șomcuta Mare;

- a doua ridicare topografică militară (harta franciscană) a imperiului Habsburgic realizată în perioada 1819-1869 marchează biserica unită pe amplasamentul actualului cimitir al Parohiei Greco-Catolice și 2 cimitire. Mănăstirea nu mai apare pe hartă;

- iconostasul impresionant a fost realizat la începutul secolului al XIX-lea, înainte de 1830 când a început să fie folosită scrierea cu litere latine (textele ce apar pe iconostas sunt scrise cu litere chirilice). Iconostasul pare să fi fost executat de o echipă bună de meșteri renumiți pe plan local – atât pentru structura de lemn cât și pentru pictură;

- a treia ridicare topografică (harta franciscană-iozefină)²⁶ realizată în perioada 1869-1887, prezintă biserica unită aflată pe același amplasament al actualului cimitir al Parohiei Greco-Catolice, și Biserica romano-catolică "Sf. Vasile" - datată în 1895²⁷.

Biserica greco-catolică "Sfinții Apostoli Petru și Pavel" – 1887-1892 – era în construcție (pe hartă apare un lot neconstruit și un semn al crucii). Aflăm că "s-a construit în anul 1887, pe vremea când Episcop Greco Catolic român al Gherlei era dr. IOAN SZABO.

Discosul donat de Maria Cantacuzino în 1717, Mănăstirii din Șomcuta

Șomcuta Mare – a treia ridicare topografică 1869-1887

25 Ursu Viorica, "Un document inedit privind relațiile Chioarului cu Țările Române în Evul Mediu", în "Marmația", vol.4, Baia Mre, 1978, pg.81

26 <https://mapire.eu/en/map/thirdsurvey25000>, accesata în sept. 2019

27 Conform "Listei Monumentelor istorice din județul Maramureș - 2015"

S-a terminat și consacrat în anul 1892. Iconostasul a fost realizat în anul 1907²⁸;

- despre celelalte 2 biserici existente în Șomcuta Mare știm următoarele:

- Biserica Reformată: *"Construirea bisericii reformate din Șomcuta Mare a devenit posibilă prin gestul grofului Teleki László Gyula, care a donat bisericii un teren situat de-a lungul drumului principal. Lăcașul a fost terminat în 1914. În 1995 i s-a surpat acoperișul. Cu această ocazie a fost reînnoită toată clădirea. Tavanul a fost refăcut însă fără bolțile inițiale, structura acoperișului a fost înlocuit"²⁹;*
- Biserica penticostală este o construcție recentă;

- așadar, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, în Șomcuta Mare începe construirea bisericilor de piatră: Biserica greco-catolică "Sfinții Apostoli Petru și Pavel" – 1887-1892 și Biserica romano-catolică "Sf. Vasile" – 1895, urmate îndeaproape de Biserica reformată finalizată în al doilea deceniu al secolului al XX-lea;

- odată finalizată biserica de piatră greco-catolică, comunitatea locală vinde vechea biserică de lemn către semenii lor din Ulmeni, în 1895;

- comunitatea greco-catolică din Șomcuta Mare vinde și terenul pe care a fost amplasată fosta biserică de lemn, puternicei familii de avocați Nyilvan, care construiește aici o capelă. Azi, capela consturită de familia Nyilvan și cimitirul din jurul capelei aparține Parohiei Greco-Catolice din Șomcuta Mare.

Capela familiei Nyilvan, ridicată la sfârșitul secolului al XIX-lea, în cimitirul ce aparține Parohiei Greco-Catolice din Șomcuta mare

--- 5 – 5 – 5 ---

28 <http://episcopiamm.ro/index.php/component/k2/item/1004-parohia-greco-catolica-somcuta-mare>, accesată în 11.08.2019

29 https://www.welpcometoromania.ro/DN1c_Halmeu_Rastoci/DN1c_Halmeu_Rastoci_Somcuta_Mare_Biserica_reformata_r.htm, accesată în 11.08.2019

6. Concluzii

Discretă în peisajul cvasi-urban al orașului Ulmeni, vechea biserică de lemn este generoasă cu cei curioși. Ea cuprinde secvențe de istorie a 2 comunități: cea din Șomcuta Mare în perioada secolelor XVIII-XIX și cea din Ulmeni în perioada secolelor XIX-XX.

Cercetări viitoare vor putea aduce informații noi referitoare la biserica de lemn din Ulmeni, la povestea bisericii de lemn din Șomcuta Mare, dar și la istoria comunității locale din Ulmeni dinainte de aducerea bisericii de lemn din Șomcuta Mare în Ulmeni de către donatorul Covaciu Maștei.

Până atunci atenția comunității locale din Ulmeni trebuie să se îndrepte spre reabilitarea vechii biserici de lemn și punerea ei în valoare.

Reabilitarea vechii biserici de lemn este importantă și foarte necesară pentru că învelitoarea de șindrilă se află într-un stadiu avansat de degradare. A lăsat ca apa să pătrundă la interior, să provoace umezirea părții inferioare a sistemului de sprijin al șarpantei și al părții superioare a pereților din lemn, în special în zonele de contact ale acoperișului cu frontonul de zid, și la îmbinarea dintre acoperișul absidei altarului cu cel a naosului. Umezirea elementelor de lemn a provocat apariția atacurilor biologice care au apucat să aducă daune ireversibile câtorva fragmente de grinzi. Tencuiala a început să cadă, atât la interior cât și la exterior, făcând ca aceste degradări să fie vizibile cu ochiul liber.

Lucrările de reabilitare a vechii biserici de lemn din Ulmeni se vor putea face doar după realizarea unui proiect de reabilitare detaliat, însoțit de studii de fundamentare:

- studiul biologic va stabili natura atacurilor biologice și va oferi soluții de remediere;
- studiul dendrocronologic va stabili vârsta exactă a arborilor atunci când au fost doborâți pentru a fi transformați în grinzi pentru ridicarea bisericii din Șomcuta Mare. Pe lângă datarea științifică a bisericii, studiul dendrocronologic va putea data și iconostasul;
- studiul de parament și cercetarea stratului de pictură murală pe lemn existent sub stratul de tencuială va putea oferi informații referitoare la pictura interiorului vechii biserici din Șomcuta Mare. Cercetarea picturii iconostasului va fi fructuoasă

STUDIU ISTORICO-ARHITECTURAL

Biserica de lemn "Biserica de lemn "Sf. Arhangheli"

din Ulmeni, Maramureș

Beneficiar: Parohia Ortodoxă Ulmeni

Proiectant: Asociația R.O.S.T.

prin raportarea sa la noile idei estetice și dogmatice ale perioadei anilor 1800 și la moda generată de construirea bisericilor greco-catolice de zid din Baia Mare și localitățile-satelit;

- expertiza tehnică structurală va stabili cele mai importante măsuri de intervenție pentru conservarea bisericii într-un stadiu cât mai apropiat de cel original, astfel încât să ofere stabilitate structurii sale de rezistență.

Deoarece lucrările pe proiectare și de găsim a unei surse de finanțare pot să dureze câțiva ani, este recomandabil ca învelitoarea de șindrilă a bisericii să fie integral înlocuită pentru a opri procesul de umezire a structurii din lemn și avansarea suprafețelor afectate de atacuri biologice.

Este lăudabilă ideea părintelui-paroh Dumitru Giurgiu, susținută și de coratorii bisericii, de a demara procesul de restaurare a bisericii de lemn și de transformare în muzeu în care fragmente de istorie a localității Ulmeni să poată fi expuse.

Întocmit:

arh. Laura Zaharia

07.10.2019

Baia Mare